

Overdenking gehouden op 29 oktober 2023
tijdens de cantatedienst in de Westerkerk Amsterdam
over Romeinen 8: 31-39
en de cantate "Herzlich lieb hab ich dich, o Herr"
van Dietrich Buxtehude (BuxWV 41)
door dr. Cristina Pumplun

Verdrukking, vervolging, honger, dakloosheid, doodsangst: ze hebben het allemaal meegemaakt, de mensen in Rome tot wie Paulus, de schrijver van de brief waar we uit lezen zich richt. Ze worden vervolgd en onderdrukt vanwege hun geloof. Velen sterven vanwege hun overtuiging. Doet het goed, geeft het steun, dat Paulus het zo onomwonden benoemt: verlies van geliefden, van het eigen leven? Paulus - één van de eerste christelijke auteurs en voorvechters van de jonge christelijke beweging - schreef deze brief aan de kleine gemeenschap van christelijke gelovigen in Rome, centrum van het Romeinse rijk in de eerste eeuw, zo rond het jaar 50 van onze jaartelling. Dat is lang geleden, maar tegelijkertijd is de rechteloosheid, die hij benoemt, het geweld, de angst van alle plaatsen en alle tijden. Het is ook van onze tijden.

De indringende tekst, die we hoorden, is een kort gedeelte van een langere brief. Paulus' brieven lezen mensen elkaar voor, als ze in kleine groepen, meestal in huiskamers, bij elkaar waren. Tot deze vroegchristelijke gemeenschappen hoorden mensen uit allerlei lagen van de bevolking. Het was een divers gebeuren. Wat hen aansprak en met elkaar verbond was het vertrouwen in een boodschap van hoop, liefde en leven te midden van wanhoop, haat en dood. Wat ze van Paulus horen is een verhaal dat haaks staat op hoe hun samenleving in elkaar zit, maar dat daarom wellicht onconventioneel, maar vooral hoopvol is.

Paulus schrijft over een God, die je niet voortdurend moet *pleasen* met offers en goed gedrag, maar die – ook als je een falend en feilend mens bent - met je begaan is. Wat een mens ook overkomt in zijn of haar leven, hoe je omgaat met anderen, wat de gelukkige en minder gelukkige manieren zijn, waarop wij mensen met elkaar samen leven: je mag je gezien en gekend weten.

Maar makkelijk is dat niet, om in zo'n God te geloven: een God, die vóór jou is als alles zich tegen je keert. Twijfel ligt op de loer. Blijft je geloof

overeind als je verdreven wordt, als er jacht op je wordt gemaakt? Als je als ratten in de val zit en als je moet vluchten, vanwege je geloof? Blijft je geloof overeind als je ziet dat mensen vermoord worden, als geloofsgenoten letterlijk tussen de leeuwen worden geworpen - toen? Of in koelen bloede neergeschoten of gebombardeerd – nu?

Gloedvol gaat Paulus het in zijn brief te lijf: al, wat mensen weg kan drijven uit het vertrouwen. Ook als mensen elkaar kwaad aandoen, als er verdrukking is, geestelijk en fysiek geweld, te midden van wat je kan overkomen in een wereld die niet volmaakt is - machten en krachten, noemt hij het - is er volgens Paulus' stellige overtuiging de stroom van Gods liefde, die je opvangt. Zijn woorden hebben mensen de eeuwen door kracht gegeven, hebben bemoedigd, een venster geopend naar hoop. En, wie weet, doen ze dat tot op de dag van vandaag in Gaza, in Israël, in Oekraïne, in Nagorno-Karabach en op welke plaats ook, waar mensen tegen de muur van hopeloosheid oplopen.

De Tsjechische theoloog Tomáš Halík zegt het zo: "Wanneer er slechts wreedheid, pijn, dood en lijden is, dan is God in het geduld van het vertrouwen en in de hoop van degene, die zich niet laat overheersen door het kwaad." De gedachte dat achter alles, wat zich als tegenkracht tegenover ons opstelt, de ruimte is van de liefde van God: deze gedachte moet ook de dichter hebben geïnspireerd die de tekst van de cantate van vanmiddag heeft geschreven, Martin Schalling.

Schalling was enerzijds een theoreticus. Als theoloog heeft hij in de 16^e eeuw meegewerkt aan het opstellen van de grondvesten van de lutherse geloofsopvattingen. Maar hij was ook dichter en schreef liederen zoals de tekst van de cantate van vanmiddag: "Herzlich lieb hab ich dich, o Herr". Het lied bezingt net als Paulus in zijn brief de liefde van de mens voor de naaste en de liefde van en voor God. Je zou Schallings gedicht in zekere zin zelfs kunnen lezen als een antwoord op de woorden uit de brief van Paulus: "Niet kan je scheiden van de liefde van God." En de dichter lijkt te antwoorden: "Ik heb u lief!"

Liefde doet vertrouwen groeien en zo kan hij in zijn lied dan ook vragen om troost en om behoud te midden van vernedering en angst. Het lied "Herzlich lieb" staat in het liedboek van de Lutherse Kerk in Duitsland, niet onder de begrafenisliederen (daar stond het eeuwenlang gerubriceerd), maar onder het hoofdstuk "Geborgen in Gods liefde", en dat is zeker terecht. Het lijkt wel, alsof een mens zich hier in een

beweging van 'en toch!' tegen de klippen op boven de barre werkelijkheid uit zingt. Het is in zekere zin, wat we hier onder dit dak van de Wester elk jaar kunnen ervaren: op Goede Vrijdag. Want aan het eind van de Johannes Passion klinkt dan Báchs muziek op het derde couplet van dit lied als slotkoraal: "Ach, Herr, lass dein lieb Engelein." Hoeveel keren heeft dit hier wel niet geklonken met die hoopvolle beweging: van dood naar leven? Aan het eind van dat verhaal over lijden en dood van Jezus met die boodschap dat sterk als de dood het leven is en de liefde.

Wie weet, kende Bach deze cantate van zijn grote voorbeeld Buxtehude. Wie weet, wat hij allemaal aan muziek van hem heeft gehoord, waar hij allemaal aan mee heeft gemusiceerd toen hij in Lübeck bij Buxtehude in de leer was in de winter van 1705/1706. U kent het verhaal misschien: van de jonge organist Bach, sinds 2 jaar aan het werk in Arnstadt. Hij kreeg van de kerkenraad drie weken vrijaf voor een inspiratiereis naar Lübeck, om wat op te steken van de beroemde organist daar, Dietrich Buxtehude. En dat Bach in plaats van drie weken, maar liefst drie maanden weg bleef. De kerkenraad van Arnstadt was *not amused*.

Wij krijgen vanmiddag de kans om te luisteren naar muziek van Bachs leermeester Buxtehude. Wij mogen ons mee laten nemen in die opwaartse beweging van muziek en Woord, ons mee laten nemen vanuit wat wij kunnen ervaren: aan machteloosheid of twijfel, onrecht, hopeloosheid. Dat we ons door de muziek gedragen mogen weten en erop mogen vertrouwen, dat liefde, trouw en vrede zullen winnen... Moge het zo zijn.